
НАУЧЕН ЖИВОТ

ВАЛЕНТИН КАНАВРОВ ФУНДАМЕНТАЛНО СЪЧИНЕНИЕ ЗА ХЕРМЕНЕВТИЧНИЯ ПОДХОД КЪМ ЕТИКАТА

Престижното международно издателство *LIT* издаде през 2017 година монографията на Анджей Пшилебски *Етиката в светлината на херменевтичната философия. Моралът между (само)рефлексията и социалните задължения*¹. В нея авторът систематично развива своята идея за херменевтичен обрат във философията на основата на прецизна историко-философска интерпретация на етическите възгледи на Шлайермахер, Ницше, Дилтай, Хайдегер, Гадамер, Рикъор и Абел. В последната глава на монографията Пшилебски предлага пролегомени към изграждането на една специфично философска херменевтична етика. Изследването на полския философ има (1) историко-философска стойност, доколкото включва детайлни анализи на основни етически схващания на водещи философи от XIX и XX век, но (2) най-вече собствено теоретичен заряд, доколкото педантично провежда характерна херменевтична методология като отправна феноменологична позиция и екзистенциално убеждение за историко-философски тълкувания, като обосновано набелязва основните контури на една очакваща своето систематично философиране херменевтична етика³.

Според Пшилебски етиката и херменевтиката не са просто две отделни и паралелно развиващи се философски дисциплини. Херменевтиката не трябва едностранчиво да се разглежда като самозатворена теория или като изкуствен, допълнителен, външен начин за интерпретация. Тя не е обособен способ на практикуване на философия, който се редоплага до етическите схващания. Напротив, херменевтиката е „определен набор от убеждения или възгледи, конституирали се по време на развитието на това философско направление през XX век“⁴. Така тя може да се представи като ценен индикатор за това как да се практикува етическата рефлексия по модерен начин и как да се решават проблемите и кризите, в

¹ Przyłębski, A. 2017. *Ethics in the Light of Hermeneutical Philosophy. Morality between (Self-) Reflection and Social Obligations*. Berlin, Münster, Wien, Zürich, London: LIT Verlag. Анджей Пшилебски е философ, преводач и дипломат. Той е професор по философия в университетите в Познан (Полша) и Кемниц (Германия). Бил е вицепрезидент на Международното Хегелово общество и вицепрезидент на Полското феноменологическо общество. От 2016 г. е посланик на Република Полша във Федерална Република Германия.

² През 2005 г. Пшилебски публикува монография под заглавието *Hermeneutyczny zwrot filozofii (Херменевтичният обрат във философията)*; Poznan: Wyd. Naukowe UAM), в която обосновава концептуалното релативизиране на основните философски дисциплини онтология, епистемология, етика, естетика и други подобни в зависимост от културните условия, в които те оперират.

³ Вж. също: Pfaffenrot, G. 1981. *Ethik und Hermeneutik. Mensch und Moral im Gefüge der Lebensform*. Bonn: Forum Academicum; Irrgang, B. 1998. *Praktische Ethik aus hermeneutischer Sicht*. Paderborn: F. Schöningh Verlag; Schönherr-Mann, H.-M. (Hrsg.). 2004. *Hermeneutik als Ethik*. München: W. Fink Verlag; Irrgang, B. 2007. *Hermeneutische Ethik. Pragmatisch-ethische Orientierung in technologischen Gesellschaften*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

които днес е попаднала философската етика при определянето на моралния и достойния начин на живот. Херменевтичният обрат във философията Пшилебски отнася към характерните моменти на новия стил на философско мислене, който е свързан с отхвърляне на традиционната метафизика, с питане относно епистемната функция на философията в нейната конститутивност за съвременното ѝ функциониране и с утвърждаващия анализ на човешкото съществуване в света по отношение на контингентната детерминираност, разбирането и интерпретацията.

Монографията е структурирана във въведение и 7 глави: *Етиката според Шлайермахер*, *Скицата на Вилхелм Дилтай на философската етика*, *Фундаменталната онтология фундаментална етика ли е?*, *Затрудненията на Гадамер с етиката*, *Проектът на Пол Рикъор за херменевтична етика*, *Интерпретативна етика*, *Херменевтична етика: пролегомени*.

Ще пропусна коментара на първите шест глави, като отново подчертая тяхното колкото историко-философско достойнство на изящни, проникновени и преди всичко критически изследвания, толкова и херменевтично-етическата им тежест на собствено теоретични интерпретативни елементи на иновативната концепция на Пшилебски. Ще се концентрирам върху последната глава, в която е съсредоточено съдържанието на тази концепция.

Авторът скромно говори за прелиминарии към бъдещата по-цялостно систематизирана херменевтическа етика, но всъщност достатъчно релефно и изчерпателно очертава нейния теоретичен корпус. На първо време той коментира силата и слабостта на етиката, като безусловно се съгласява с Одо Марквард и Джани Ватимо, че времето на принципите, императивите и големите наративи е безвъзвратно отминало, че никой не може да се издигне до правото на последна интерпретация (Гадамер, Ватимо). Херменевтичната етика не е само подобро разбиране на морала, а на първо място проникване до самите вътрешни граници на морала и етическото мислене, „изчерпване на етическите възможности“. По този начин тя свидетелства за слабостта на морала като мотиватор на човешкото поведение, но и за силата на възможността за осмисляне на феномена *морал* в обхватния контекст на *Wirkungsgeschichte* (Гадамер) и на исторически акумулираното знание.

В своеобразна разплата с етическите възгледи на Ницше (при цялата негова тотална критика на заварения морал) Пшилебски коментира както секуларизацията на социалния живот и настъпилата тотална криза на традиционния за просвещенската епоха морал, така и пагубната амбиция за създаване на „нов човек“ и „нови ценности“ с приоритетно ирационален, агонален и волунтаристки характер. Херменевтичната етика не приема супраисторично схващания морал и следователно прави разлика между религиозната етика и философската етика. Първата се числи към големите наративи, но трябва да се отчете нейната сила и нейното място на неотменима етическа компонента, включително спрямо доскорошната убеденост за края на историята. Непосредственото свързване на качеството на живота със силата и виталността на традициите подчертава като специфична отличителна черта на херменевтичната етика спрямо другите етически учения (1) значението на образованието и екзистенциалното формиране като фундаментално условие на устойчивостта и развитието на културата и (2) нейната креативна адаптивност в противовес на усилието етиката да бъде сведена до законовост (подобно на Кант).

Ето защо първите премиси на херменевтично философираната етика са тези, които произтичат от иманентното развитие на херменевтичната философия през последните двеста години, от диагнозите, с които тя е била обвързана. Те съдържат структурираните и подредени като „свят“ предизвикателства на битийния смисъл, който ни засреща в нашата екзистенция. Той е човешки проект, но не като нещо, което напълно произволно се случва при срещата на човека с екзистенцията, а в резултат на свободата като разрушаване на естествения детерминизъм. Така свободата поражда културата, в която моралът е есенциален елемент. Херменевтичната етика рефлектира интерпретативните конструкти, които регулират човешкия живот и по този начин експлицира начините на оценяване, но с фокус и акцент върху начините на морална регулация.

Шиленбски коментира произхода на дълга, но за разлика от Кант го търси в обществения живот, който се управлява от правила, които не могат изцяло да се преведат на езика на законодателството, защото имат характера на морал и, по-общо, на моралност. От друга страна, дългът е вид принуда, продукт на външен авторитет. Етическият дълг стои отвъд останалите социални ангажименти, защото задълженият и задължаващият са в смисъла на свободата едно и също лице. Моралният дълг ограничава своеволието и регламентира строги рестрикции по отношение на чисто субективното мотивиране на индивидуалното и общностното поведение във връзка с щастието, удоволствието, насладата и т.н. Като следствие формирането на моралното съзнание не се свързва с преподаване на правила, норми и кодекси, а със стремеж към бъдеще-себе-си в общността на комуникативното поведение, към саморегулация на моралното битие.

В този смисъл херменевтичната етика разчита на прелиминарното знание (preliminary knowledge, Vorwissen) в контекста на културата и моралните традиции на отделните общности. То има когнитивна и емоционална страна, които очертават една особена феноменална сфера. Тя не предизвиква конституиране на някаква нова система на нормативна етика, а осмисляне на моралността в екзистенцията на човека. Етическото познание има кръгов характер – то е „осцилация“ между ситуационно конкретното и общите етически правила, като във всеки отделен случай креативно реинтерпретира това „движение напред и назад“ (Ирганг) под формата на спомагателни, допринасящи тълкуването, конструкти, които не следва да прераснат в универсална теория. Така претенцията за универсалност на херменевтиката (Universalitätsanspruch der Hermeneutik) се различава принципно от претенцията за универсалност на някое основно положение или закон, доколкото при нея се универсализира разбирането в контекста на срещата между инструменталност и комуникативност, без някоя от тях изцяло да си присвоява другата. На тази плоскост се поставя и проблемът за другия.

Шиленбски резюмира своите пролегомени към херменевтичната етика с открояване на нейните две основни задачи. Първата е свързана с издигане на индивидуалните компетенции във връзка със самоконтрола, саморефлексията и отговорното поведение. Втората е необходимостта от рефлексия спрямо социалните рамки, в които се задават политическите, правните, икономическите и медийните правила, конституиращи нивото на моралното поведение на човека.